

Frane Bego

CRKVICE NA SJEVERNOJ STRANI SREDNJOVJEKOVNOG SPLITA

UDK 726.5(091) (497.13 Split)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 30. IV 1989.

Frane Bego
58000 Split, YU
Paićeva bb

Na osnovu arhivske građe autor donosi nove podatke o crkvicama koje su podignute na sjevernom dijelu povijesne jezgre Splita. Dopunjuje i korigira dosadašnja saznanja. Stoga ovaj rad predstavlja važan doprinos upoznavanju srednjovjekovne sakralne arhitekture.

Na sjevernoj strani Dioklecijanove palače i unutar zidina srednjovjekovnog Splita bile su podignute ove crkve:

- Sv. MARTIN
- Sv. PETAR od KULE
- Sv. EUFEMIJA (sv. Benedikt, sv. Arnir)
- Sv. CIPRIJAN
- Sv. NIKOLA »de Collegaci« (?)
- Sv. BARBARA
- Sv. DUH

U ovom nizu prva crkva (sv. Martin) i posljednja (Sv. Duh) postoje i danas, dok su ostale netragom nestale. Vizitacije starih nadbiskupa progovorit će o njima, pokušavajući ih istrgnuti iz zaborava, a tome služe i ovi prikazi.

Sv. MARTIN, biskup

Ova je crkvice danas označena kao: »Sv. Martin iznad Zlatnih vrata«, dok je prije bila nazivana različito: Sv. Martin — »de Cochia; de Chochia; de Chotia; de Cotia; de Coccia; de Cocia; de Cozia... (1)

Kapela je smještena iznad Zlatnih vrata između dva zida Dioklecijanove palače, u hodniku, koji je služio vojnicima za čuvanje vrata i unutrašnjeg dvorišta. Svetište se sastoji od dva dijela: predvorja i ka-

pelice. Dimenzije su cca 10 metara dužine i 165 cm širine. Veliki prozori na hodniku zazidani su opekama i u njima su ugrađene probušene tranzene od kamena. Svod u kapelici sveden je u bačvasti oblik, a na vrhu zida bio je podignut mali zvonik. Adaptacija ovog prostora u funkciju crkvice bila je provedena u IX ili X st. (2)

Pred oltarom postavljena je oltarska pregrada s latinskim natpisom. Tu se čita da se na tom mjestu slavi: »Blaženi Martin i Bogorodica Marija i Sveti Grgur papa«. Dakle tri titulara, ali se crkva, uglavnom, naziva po Sv. Martinu biskupu. Ova je pregrada postavljena u XI st. (3)

Drugi natpis nalazi se na ulazu u predvorje i to na nadvratniku i glasi: »Blagoslovljeni Kralju i Bože, uresu crkvenih popijevaka i moć vlasti (=države)! Ovo svetište odredio je za čast blaženog Martina, međašne mu je zidove učinio i postavio svećenik Dominik u svrhu da, tebi Oče, naše grudi mogu pjevati hvalospjeve«. (4)

Crkvice i njezin beneficij često se spominju u dokumentima.

God. 1495. beneficij sv. Martina de Cochia ima tri i pol dukata godišnjeg prihoda. (5) U dokumentu datiranom 1617. godine vrijednost godišnjeg prihoda ovog beneficija je — osam dukata. (6)

Rektori crkvice su kanonici. U dokumentima se spominju:

Ilija Tolisić, kanonik, beneficijat sv. Martina — 1470. godine (7)

Jakov Selimbrić, kanonik od 1516. do 1561. god. kada se odrekao beneficija sv. Martina (8)

Marko Januensis, kanonik, u vrijeme vizitacije ndb. Foconija 1578. god. drži beneficij sv. Martina (9) sve do svoje smrti 1612. god. (10)

Juraj Matijević, kanonik (1608—1647) također je beneficijat sv. Martina. (11)

Splitski kaptol je tražio 1792. god. da se ovaj beneficij sv. Martina, uz još neke druge, inkorporira Kaptolu, temeljeći svoje traženje na odluci mletačkog senata iz 1771. god. Ovo je učinio 1796. god. ndb. Lelije Cippico. (12)

O ovoj se staroj crkvi u vizitacijama nalazi nešto podataka.

U vizitaciji ndb. Foconija iz 1578. god. kaže se da je — »Sv. Martin »de Chotia, na zidinama grada prema istoku (!), da se u kapeli nalazi lijepi oltar s prikladnim kaležom i parametrima za celebraciju mise. Naređuje »altare portatile« prekriti voštanim platnom, a zvono osposobiti tako da može zvoniti. Spominje i rektora Marka, koji u crkvi govori misu svake korizmene nedjelje. (13)

U apostolskoj vizitaciji Mihovila Priolija iz 1603. god. — sv. Martin »de Cotia« ima jednostavni beneficij vrijedan 12 dukata godišnje. Rektor je primicerius Marko Januarius. Oltar nije posvećen. Naređuje — nad oltarom postaviti — »supracaelum« (=nebicu), nabaviti 3 tjelesnika i 12 kaležnjaka, a ikonu ukasiti decentno oslikanim stupićima. Pregledao je srebrni kalež i pliticu koju je »eksekriirao«, (ne kaže zašto, vjerojatno je bila oštećena ili je nestala pozlata). Nadalje naređuje »provoditi oltar s većim »altare portatile«, crkvu okrečiti, nabaviti svilenu crvenu misnicu i kamenicu za sv. vodu postaviti unutar crkvice«. (14)

U crkvi se održava na sv. Martina pjevana misa sa 1. i 2. večernjom. De Dominis u vizitaciji 1604. god. kaže za kapelicu da je: »oratorium

pelice. Dimenzije su cca 10 metara dužine i 165 cm širine. Veliki prozori na hodniku zazidani su opekama i u njima su ugrađene probušene tranzene od kamena. Svod u kapelici sveden je u bačvasti oblik, a na vrhu zida bio je podignut mali zvonik. Adaptacija ovog prostora u funkciju crkvice bila je provedena u IX ili X st. (2)

Pred oltarom postavljena je oltarska pregrada s latinskim natpisom. Tu se čita da se na tom mjestu slavi: »Blaženi Martin i Bogorodica Marija i Sveti Grgur papa«. Dakle tri titulara, ali se crkva, uglavnom, naziva po Sv. Martinu biskupu. Ova je pregrada postavljena u XI st. (3)

Drugi natpis nalazi se na ulazu u predvorje i to na nadvratniku i glasi: »Blagoslovljeni Kralju i Bože, uresu crkvenih popijevaka i moć vlasti (=države)! Ovo svetište odredio je za čast blaženog Martina, međašne mu je zidove učinio i postavio svećenik Dominik u svrhu da, tebi Oče, naše grudi mogu pjevati hvalospjeve«. (4)

Crkvice i njezin beneficij često se spominju u dokumentima.

God. 1495. beneficij sv. Martina de Cochia ima tri i pol dukata godišnjeg prihoda. (5) U dokumentu datiranom 1617. godine vrijednost godišnjeg prihoda ovog beneficija je — osam dukata. (6)

Rektori crkvice su kanonici. U dokumentima se spominju:

Ilija Tolisić, kanonik, beneficijat sv. Martina — 1470. godine (7)

Jakov Selimbrić, kanonik od 1516. do 1561. god. kada se odrekao beneficija sv. Martina (8)

Marko Januensis, kanonik, u vrijeme vizitacije ndb. Foconija 1578. god. drži beneficij sv. Martina (9) sve do svoje smrti 1612. god. (10)

Juraj Matijević, kanonik (1608—1647) također je beneficijat sv. Martina. (11)

Splitski kaptol je tražio 1792. god. da se ovaj beneficij sv. Martina, uz još neke druge, inkorporira Kaptolu, temeljeći svoje traženje na odluci mletačkog senata iz 1771. god. Ovo je učinio 1796. god. ndb. Lelije Cippico. (12)

O ovoj se staroj crkvi u vizitacijama nalazi nešto podataka.

U vizitaciji ndb. Foconija iz 1578. god. kaže se da je — »Sv. Martin »de Chotia, na zidinama grada prema istoku (!), da se u kapeli nalazi lijepi oltar s prikladnim kaležom i parametrima za celebraciju mise. Naređuje »altare portatile« prekriti voštanim platnom, a zvono osposobiti tako da može zvoniti. Spominje i rektora Marka, koji u crkvi govori misu svake korizmene nedjelje. (13)

U apostolskoj vizitaciji Mihovila Priolija iz 1603. god. — sv. Martin »de Cotia« ima jednostavni beneficij vrijedan 12 dukata godišnje. Rektor je primicerius Marko Januarius. Oltar nije posvećen. Naređuje — nad oltarom postaviti — »supracaelum« (=nebnicu), nabaviti 3 tjelesnika i 12 kaležnjaka, a ikonu ukasiti decentno oslikanim stupićima. Pregledao je srebrni kalež i pliticu koju je »eksekrirao«, (ne kaže zašto, vjerojatno je bila oštećena ili je nestala pozlata). Nadalje naređuje »providiti oltar s većim »altare portatile«, crkvu okrečiti, nabaviti svilenu crvenu misnicu i kamenicu za sv. vodu postaviti unutar crkvice«. (14)

U crkvi se održava na sv. Martina pjevana misa sa 1. i 2. večernjom. De Dominis u vizitaciji 1604. god. kaže za kapelicu da je: »oratorium

angustissimum et beneficium simplex« (tj. pretijesna bogomolja i jednostavno nadarje), a da je rektor »prmancir« Marko Januensis. (15)

Ndb. Čosmi u svojoj vizitaciji iz 1682/83. god. kaže da se kapela zove »Sti Martini de Coccia«, da je čuvaju trećoredice sv. Dominika koji stanuju u obližnjoj kući i da beneficij drži arhiđakon Ivan Cuppareo. Cosmi zapaža da krov propušta kišu, da je zvonik bez zvona koje je stavljeno na drugo mjesto; da kapela nema svoga vlastitog crkvenog ruha, već se trećoredice brinu za celebraciju mise i oltar. One izjavljuju da to čine »ex caritate«, a ne iz dužnosti. Nadbiskup je naredio da trećoredice prikažu stare dokumente, iz kojih bi se vidjelo, kako su one došle do ove kapele. (16)

Rektor crkvice Sv. Martina »de Cozia intra e supra muros Spalati« 1525. godine daje koncesiju »ad pastinandum« uz ugovor četvrtine plodova na jednoj zemlji od četiri vrita na Visokoj. Tu četvrtinu težak će davati picokarama koje opslužuju crkvicu. (17)

Ndb. Cupilli u svojoj vizitaciji crkvicu naziva — »Sv. Martin — de Cotia«. Spominje oltar sa slikom sv. Martina i sv. Pavla na prastaroj dasci (in tabula pervetusta) (18). I on spominje trećoredice sv. Dominika. Naređuje »nabaviti novi misal, oltarni križ, mjedene svijećnjake, kantske tablice i planete raznih liturgijskih boja.

Nadb. Cupilli navodi i siromašni inventar ove kapelice:

- jedan srebrni kalež k patenom;
- jednu albu, naglavlak i pojas;
- dva vela za kalež, jedan je bijeli, dok je drugi raznobojan — »alla Turcho«;
- jedna planeta (misnica) od damaskina s crvenim cvjetovima na žutoj podlozi i sa ljubičastim prugama i sa štolom i manipulom u raznim bojama;
- jedan stari antipendij s crvenim umetkom;
- dva drvena svijećnjaka;
- jedna srebrna kruna poviše slike Blažene Djevice;
- jedno zvono i jedan zvončić.

U vizitaciji ndb. Antuna Kačića od 1732. god. crkvice sv. Martina nazvana je »de Cocia«, a njezin beneficij drži »Dni Abbs. ac Archipresbyteri Georgicei«. Crkva je bez »prateža« (tj. superlectili, odnosno crkvenog ruha i oltarske opreme). (19)

Vizitacija ndb. Ivana-Luke Garagnina od 1766. god. navodi da je ndb. sa svojom pratnjom došao crkvi ili bogomolji (»adhaerens civitatis muro, dicatum S. Martino Ep. nuncupatum de Coccia«) sv. Martina biskupa, kojoj je pridružen i beneficij istog sveca.

Rektor je dužan pjevati misu i prvu i drugu večernju s Kaptolom na blagdan sv. Martina.

Pregledao je jedini oltar sagrađen od kamena, na kome se nalazi slika s likovima sv. Martina biskupa, sv. Pavla apostola i u sredini Blažene Djevice Marije.

Naređuje »popraviti krov, opskrbiti najnužnijim stvarima«, a zabranjuje upotrebu jednog tjelesnika. (20)

Današnji je oltar od mramora, u starohrvatskom stilu, podignut nastojanjem don Frane Bulića. Na oltaru je stara slika Bl. Gospe i mala oltarna pala, koja prikazuje sv. Martina u biskupskom ornatu, a pokraj njega naslikana je jedna guska, koja ga je, kako hoće legenda, svojim gakanjem odala, kada se svetac bio sakrio da ne bude izabran za biskupa.

Godine 1899/1900. crkvice je bila popravljena pod nadzorom don Frane Bulića, (21) »Zvonik štono se je na vrhu zida podizao, bio je porušen prije nekoliko godina.: (22)

1. »de Cochia« — Arhiv split. kaptola; liber secundus:
 »de Chochia« — Jura Capituli (J. Jelaska: Splitsko polje ... str. 35);
 »de Chotia« — vizitacija ndb. Foconija iz 1578. god.;
 »de Cotia« — vizitacija Prioli iz 1603. god., vizitacija Cupilli;
 »de Coccia« — vizitacija ndb. St. Cosmija iz 1682/83. god., Garagnina;
 »de Cocia« — vizitacija ndb. Kačića — 1732. god.;
 »de Cozia« — Jura Capituli (vidi: J. Jelaska: Splitsko polje ... str. 35).
2. T. Marasović — Gunjačin zbornik, str. 104 — »približno datirati u 9. st.«. Jelić-Bulić-Rutar: Vodj po Spljetu, str. 202 — »Rek bi da je crkvice iz X ili XI stoljeća.«
3. G. Novak; Pov. Splita, I dio; 1957. str. 522.
4. Isto.
5. Kaptolski arhiv; liber secundus (1).
6. J. Jelaska; Splitsko polje za turskih vremena; Split 1985; str. 38.
7. I. Ostojić: Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975, str. 237 prema: ACS 20 f. 12.
8. Isto, str. 243 — prema: ACS 96, f. 1.
9. Vizitacija ndb. Foconija iz 1578.
10. I. Ostojić n.dj. (7) str. 223 — prema: ASN(S) 15 f. 10.
11. Isto, str. 264 — prema: ASN(S) 14 f. 9.
12. Isto, str. 170/171 — prema: ACS. 1515 Stampa a. 1709—1793, str. 30—31 i prema: ACS 84 f. 69—70.
13. Vizitacija ndb. Dominika Foconija iz 1578.
14. Vizitacija apostolskog vizitatora Mihovila Prioli iz 1603. god.
15. Vizitacija ndb. Markantuna de Dominisa iz 1604. god.
16. Vizitacija ndb. Stjepana Cosmija iz 1682/1683. god.
17. Jura Capituli; — J. Jelaska; Splitsko polje ... (6) str. 37.
18. Vizitacija ndb. Stjepana Cupillija iz 1714. god.
19. Vizitacija ndb. Antuna Kačića iz 1732. god.
20. Vizitacija ndb. Ivana-Luke Garagnina iz 1766. god.
21. S. Piplović: Radovi na sakralnim građevinama u Splitu i okolici na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Kulturna baština br. 18, str. 51.
22. Jelić-Bulić-Rutar: Vodja po Spljetu i Solinu, Zadar 1984, str. 202.

Sv. PETAR od KULE

Ova crkva dolazi u dokumentima kao sv. Petar »de Turre«. Nalazila se u sjeverozapadnoj kuli Dioklecijanove palače. Potječe prije XI stoljeća. Kada je 1069. god. nadbiskup Lovre osnivao ženski benediktinski samostan uz crkvu sv. Eufemije, u dokumentu se spominje i sv. Petar »de turre«. (1) Nadbiskup »im kao pomoć daje donji pod sa konobom kule sv. Petra«. (2)

U vizitaciji ndb. Foconija iz 1578. spominje se da je kapela nadarja sv. Petra »de Turre« — poviše stana svjetovnjaka i preko kojeg stana treba proći da se dođe do kapele, a u samoj kapeli nema ni oltara, osim što se na zidu nalazi neka slika ... (3)

U vizitaciji Priolija iz 1603. god. kaže se da je »vidio neku kapelu — »ad moenia civitatis« — gdje je nekoć bila crkva sv. Petra »de Turre«, koja je potpuno pusta. Jednostavno je nadarje s prihodom od cca 4 dukata godišnje. Rektor je Jakov Gataneus.

»Kamena mensa koja postoji u zidinama rečene crkve neka se premjesti u crkvu sv. Martina »de Colonia«, kada ta crkva bude podignuta, a na mjestu gdje se nalazila menza (oltar) neka se na zidu naslika slika sv. Petra«, naređuje apostolski vizitator. (4)

Prema ovom svjedočenju čini se da je uz zidine, blizu same kule, bila podignuta neka kapela gdje se govorila misa na blagdan sv. Petra, dok se u isto vrijeme u napuštenoj crkvisi u kuli još nalazila samo kamena oltarska menza.

Takvo stanje bilo je za vrijeme vizitacije ndb. Cosmija 1682/83. On je vidio i posjetio kapelu, koja se nalazila pod lukom gradskim i koja je bila s obje strane zatvorena drvenom rešetkom. (5)

Nadb. nastavlja: »tu se nalazi oltar. Sve ostalo manjka. Kada se govori sv. misa, a to biva rijetko, onda se sveto ruho donese iz druge crkve.« Mjesto je »indecentno« za obavljanje svete službe, kaže ndb. Cosmi. (6)

U kasnijim vizitacijama u ovoj »kapeli« više nema spomena.

Zemlje nadarja ove crkve spominju se u Reambulaciji, tč. XXIII: u Dujmovači; tč. XXII i na Lučcu (sakristanska crkva sv. Petra de Turre). (7)

God. 1496. zamijenio je rektor crkve sv. Petra de Turre dva dijela jedne zemlje na Tablama za jednu zemlju samostana sv. Marije de Taurello na Pijatu u blizini ostalih zemalja ovog beneficija. (8)

God. 1559. rektor crkve sv. Petra de Turre dao je na level jednu zemlju u Siti. (9)

God. 1576. katastik ndb. Foconija navodi zemlje beneficija sv. Petra de Turre:

zemlja u Poljudu od 8 vriti
zemlja na Sućidru — 4 vrita
zemlja na Lučcu — 4 vrita
zemlja na Mertojaku — 7 vriti
zemlja u Kozjoj Stopi 8 vriti
zemlja u Jami — 6 vriti (10)

God. 1601. kupio je Nikola Masarić kolonatsko pravo na jednu zemlju ove crkve od sedam vriti površine, koja se nalazila u Jamama. (11)

Splitski kanonik Rinaldus de Rinaldis (1622—1639) osim kanoničke prebende posjeduje i beneficije sv. Marije od Pojišana, sv. Martina de rivo i sv. Petra de Turre. (12)

God. 1766. kanonik Venancije Feliks Scotti dobiva beneficij sv. Petra de Turre. (13)

God. 1792. metropolitanski kaptom je zatražio da se njemu inkorporira sedam prostih nadarja, među njima i nadarje sv. Petra de Turre. Ovo je nadarje tada bilo u posjedu katedralnog svećenika i ninskog kanonika Ante Gualeni Dražića. (14)

Vrijednost ovog beneficija sv. Petra de Turre.

U popisu beneficija iz 1495. godine navodi se:

»S. Petrus de turre — V« (dukata). (15)

Ista vrijednost zabilježena je i 1576. godine, dok je u jednom dokumentu datiranom 1624. godine ta vrijednost procijenjena na osam dukata. (16)

Crkva je davno nestala kao bogomolja, ali je ostao beneficij sve do kraja 18. stoljeća. Crkva se nalazila na jednom od podova, a ne u prizemlju. O njenom unutrašnjem izgledu znamo da se tu nalazila kamena oltarska menza i slika na zidu.

Kult sv. Petra se nastavio u primitivnoj kapelici, ograđenoj s dvije strane drvenim »rešteladama«, a ona se nalazila ispod obližnjeg »volta«.

1. C. D. I, 80 (111).
2. Isto; ... »quibus imprimis ad auxilium et solatium inferiorem pavementum cum canava turris sancti Petri«.
3. Vizitacija Foconi iz 1578 f 7r ... »ad capellam beneficij Sti Petri de Turre quae cum supra domum laicorum sita per quam domum etiam in ipsam accedere necesse est in qua etiam capella nihil comperiat vestigij ecclesiae neque altaris nisi muri ipsi cum quodam pitura et...«
Dakle, benediktinke su dobile »ad auxilium et solatium« konobu i prvi pod, zatim se preko »domum laicorum« dolazi do kapele, odnosno prostora gdje je bila kapela.
T. Marasović misli da se crkvice nalazila u prizemnom prostoru sjeverozapadne kule. (Vidi Gunjačin zbornik 1980. str. 99—112).
4. G. Mantese; Memorie storiche della chiesa Vicentina — MICHELE PRIULI (1579—1603).
... »Vidit sacellum quodam constructum ad menia civitatis ubi alias extabat ecclesia Sancti Petri de Turre, quae est penitus vastata...« i dalje o kamenoj menzi koju će trebati prenijeti u crkvu sv. Martina de Colonia, kada se ona podigne iz ruševina.
5. Vizitacija Cosmi; Arhiv Nadbiskupije Splitske, br. 47.
6. Isto.
7. Farlati; Illyricum sacrum III, Venecija 1765.
Reambulacija iz 1397. god. toč. XXII i XXIII.
8. Arhiv splitskog stolnog kaptola, br. 24, fol. 7 i 8.
J. Jelaska: Splitsko polje za turskih vremena; 1985.; str. 37.
9. Isto, str. 37.
10. Isto, str. 36.
11. Isto, str. 37.
12. Arhiv spl. kaptola. 19 f. 173.
I. Ostojić; Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975. str. 207. navodi da je Rinaldus de Rinaldis (Leonardo de Leonardis) splitski sakristan, zatim kanonik, potom arhiepzbiter, generalni vikar ndb. De Dominisa između ostalih držao beneficij sv. Martina u Vranjicu.
Apostol. vizitator Mihovil Priuli prigodom vizitacije crkve sv. Križa u Velom Varošu navodi ovog kanonika kao beneficijata oltara sv. Martina u toj crkvi.
13. I. Ostojić, n. dj. str. 297; prema Ar. Spl. nadb. 102 Stampa a 1793. str. 49.
14. Isto; str. 170, prema Ar. spl. kap. 515; Stampa a. 1709—1793, st. 30.
15. Arh. spl. kap. »Liber secundus« str. VII.
16. Arh. spl. kap. 24, fol 1—2 i str. 10 i 11; dokument datiran 1624.

Sv. EUFEMIJA (Sv. BENEDIKT; Sv. ARNIR)

Blizu sjeveroistočne kule sv. Petra de Turre ispod Arnirovog zvonika vide se temelji crkve sv. Eufemije mučenice iz 3. stoljeća.

To je trobrodna bazilika s tri oble apside. Tri stupa sa svake strane dijelili su lađe.

»Starinska crkva na 3 broda i unakrst popriečnom središnjom čunja-stom kubom, s rimskim stupovima i kapitelima, bila je sagrađena god. 1069. i posvećena sv. Benediktu; kasnije dolazi pod imenom S. Rajnerija. Bila je istog bizantskog sloga koga su i crkve S. Petra u Priku, S. Lovre u Zadru, S. Nikole u Varošu, S. Barbare u Trogiru i S. Križa i Nikole u Ninu.

Pripadao joj je također romanički, jednostavni i vitki zvonik«. (1)

»Neposredno sjeverno od Dioklecijanove palače sagrađena je u ranom srednjem vijeku crkva sv. Benedikta (sv. Eufemija) također kao izolirana građevina oko 9—10 st.« (2)

Na temelju mnogobrojnih kamenih ulomaka otkrivenih prigodom istraživanja tog prostora ukazuje se mogućnost da crkva sv. Eufemije spada u starokršćansko vrijeme barem u svojem prvobitnom obliku. (3)

Dakle, Crkva sv. Eufemije je već postojala, kad je uz nju ndb. Lovre 1069. god. ustanovio ženski benediktinski samostan.

Crkva je s južne strane proširena u XV st. izgradnjom kapele sv. Arnira koju je sagrađio Juraj Dalmatinac (1444—1445). U kapeli je bio smješten lijepi oltar ovog sveca. Ovaj su oltar kupili 1835. god. seljaci Kaštel Lukšića i podigli ga u svojoj novoj župskoj crkvi. (4)

Kapela ima krstasti svod koji je bio oslikan od slikara Bossija u XVIII st. Svod se u uglovima oslanja na četiri stupića s kapitelima. U središtu svoda je jedna lijepa glava anđela. (5)

Samostan je bio utemeljen za žensku plemićku mladež. Za vrijeme francuske vladavine bio je 1807. godine ukinut. (6) Godine 1817. vojna ga vlast adaptira za potrebe Vojne bolnice. (7).

God. 1878. izgorjela je preromanička trobrodna bazilika sv. Eufemije, od koje su preostali samo kasnije dograđeni dijelovi: gotička Arnirova kapela i renesansni zvonik. Vojna bolnica (ono što je ostalo od starog samostana) porušena je 1946. god. Temelji crkvice su otkopani 1947. godine. (8)

O unutrašnjem izgledu crkve sv. Eufemije svjedoče nam vizitacije splitskih nadbiskupa, kao i vizitacije apostolskih vizitatora.

Za vrijeme vizitacije Mihovila Priulija iz 1603. godine crkva se nazivala imenom — sv. ARNIR (Rainerius).

Na velikom oltaru nalazio se drveni pozlaćeni tabernakul, a u njemu se čuvalo Presveto u pozlaćenoj drvenoj kutijici, (!) (capsula ex ligno aureata), pa on naređuje da se za čuvanje Euharistije upotrebljava srebrna, iznutra pozlaćena piksida, a sam tabernakul da se iznutra obloži bijelom ili crvenom svilom ili damastom.

Pregledao je relikvije sv. Luke, sv. Ivana apostola, sv. Barnabe, sv. Arnira, sv. Grgura pape, sv. Inocencija, sv. Benedikta, sv. Jakova, sv. Skolastike, sv. Andrije i sv. Petra. Sve se ove relikvije čuvaju u pozlaćenim, staklenim relikvijarima (tenentur in vasculis vitreis aureatis).

Veliki oltar je pod titulom sv. Benedikta. Posvećen je i bez tereta (tj. nisu u za nj vezane nikakve obaveze, legati itd.) i lijepo je ukrašen.

Na desnoj strani nalazi se oltar sv. Skolastike koji nije posvećen; malen je i neugledan. Apostolski vizitator naređuje da se na ovom oltaru popravi ikona (et Iconem accomodari).

Vizitator naređuje da se s vrha velikog oltara skine lik Sunca (figuram Solis) i umjesto njega naslikaju slike drugih svetaca. (Interesantno je da vizitator uopće ne spominje kameni ciborij koji je bio nad ovim oltarom, kako je to spomenuo drugi vizitator).

Pregledao je na lijevoj strani oltar koji nosi titul sv. Blaža i koji nije posvećen.

Pregledao je oltar Bl. Dj. Marije koji je posvećen. Na ovom oltaru neki — »de Leponis« (obitelj) dadu izreći godišnje — 40 misa.

Potom je pregledao oltar sv. Kristofora koji nije posvećen i koji nema nikakva tereta. Na njemu se nalazi mali tabernakul, pa vizitator naređuje da se nabavi veći, kao i to da se na oltarima drže oltarski križevi.

Pregledao je oltar sv. Arnira koji je posvećen. U kamenoj arci nalazi se na oltaru tijelo sv. Arnira.

Pregledao je zatim sakristiju i vidio trinaest kaleža s pliticama. Za tri kaleža je naredio da se ponovno pozlate, i zabranio je da se smiju upotrebljavati dok se to ne učini.

Vidio je četiri srebrna križa i srebrnu kadionicu s tamjanicom. Također je vidio i srebrni »pax« (križ ili mali reljef sa nekim svetim likom) za ljubljenje preko sv. mise.

Zapazio je da se izvan crkvenih vrata nalazi oltar pod titulom »Pietatis« (Gospa s mrtvim Isusom na krilu). Zabranjuje na njemu održavati obred te naređuje da se posve ukloni.

(Ovi su oltari bili vrlo često podignuti pred malim crkvama, da bi u slučaju velikog broja vjernika, naročito ljeti, svi mogli slobodnije slušati misu. Čini se da je u ovoj crkvi bio živ kult Gospe od sedam žalosti. I u luneti iznad ulaza u ovom se samostanu nalazio reljef Gospe (Pietà) (Usporedi sv. Križ u Velom Varošu, sv. Križ na Čiovu).

Nad kapelom sv. Arnira vizitator je zapazio da se tu nalaze neka mrtvačka »kapsela« pa naređuje da se to ukloni.

Pregledao je kapelu sv. Nikole i naredio da se popravi slika. (Vizitator ne opisuje potanje, gdje se nalazila ova kapela, da li u samoj crkvi ili unutar samostana).

U samostanu je tada živjelo 12 sestara i 5 novakinja. Od sestara 5 ih je s vječnim a 7 s privremenim zavjetima.

»Časna Majka Marija Pulissena, opatica, sestra Bona Turkinja (!) sestra Julija Papalić, sestra Samaritana Grgurova, sestra Placida Cindro, sestra Benedikta Marulić, sestra Margarita Božičević, sestra Serafina Grisogono, sestra Gabrijela Papalić, sestra Lukrecija Cipci, sestra Arnerija Grisogono i sestra Klaudija Cindro.

Vizitacija je obavljena dne 22. III. 1603. god. (9)

Nadbiskup splitski Markantun De Dominis obavio je vizitaciju 1604. g.

»Samostanska crkva sv. Benedikta danas se naziva crkva sv. Arnira, nakon što je u nju preneseno tijelo dotičnog sveca koji je bio splitski nadbiskup i koga su Slaveni ubili (a Slavis occisus). O njegovoj kanonizaciji ili mučeništvu nadbiskup nije vidio ništa autentičnog osim to, da se mnogo godina već štuje kao mučenik u Gradu, da ima vlastiti oltar

u ovoj crkvi, kamenu grobnicu i isklesan lik u kamenu rečenog sveca u ležećem položaju poviše svoje grobnice, ili arke koja počiva na četiri kamena stupa.«

Našao je da se Presveto čuva u nekoj bjelokosnoj kutiji koja ima ključanicu s ključićem, unutra tjelesnik i u njemu uvijene posvećene hostije. Rečena se kutijica sa Presv. Euharistijom nalazi u dosta malenom drvenom tabernakulu na velikom oltaru. Tabernakul je malen, nedoličan i star (satis parvum, indecens, et antiquum) te iznutra obložen crvenom svilom sa tjelesnikom na dnu. Vratašca tabernakula su sva perforirana, s rešetkom od tanke i proste žice i ključanicom i ključem nikakve sigurnosti i čvrstine. (10)

Našao je da veliki oltar ima kamenu menzu koja počiva na četiri stupića bez ikakvih sklopova i bez baza sa praznim prostorom (između stupića), a u tom prostoru je ormarić. Mensa se čini da je posvećena, jer se u sredini nalazi grobić s relikvijama. Oltar se nalazi pod starim kamenim ciborijem. Kolone ovog ciborija čine da je svećeniku celebrantu vrlo tijesno (cuius columnae faciunt magnam angustiam celebranti). Svijećnjaci su na samoj tijesnoj menzi, pa bi trebalo postaviti na menzu jednu stepenicu, na kojoj bi bolje stajali. (11)

Našao je oltar sv. Skolastike pod korom i bez ikakva znaka posvete sa starinskom trošnom ikonom (cum Icona antiqua vetusta). Za održavanje mise ovaj oltar je nepriličan. (Kor koji se ovdje spominje kor je za redovnice u klauzuri na prvom podu, a ne pjevalište nad glavnim ulaznim vratima).

Ostale oltare nalazi dosta dobro opremljene, no ipak im nedostaju križevi.

U sakristiji je našao veliki ormar snabdjeven misnicama i ostalim crkvenim potrebštinama. (12)

Ndb. Cosmi u vizitaciji dne 7. XI. 1682. tvrdi da su sve oltarske menze u ovoj crkvi posvećene.

U kapeli sv. Rajnerija kod oltara zapazio je kamen, na kojemu se vide udubljenja, kao tragovi od koljena utisnutih u kamen, a koja su, kako se priča, kaže nadbiskup, od samog sveca, kad su ga kamenovali. (13)

Spominje male pokrajne oltare: Gospe od Ružarija, sv. Blaža i sv. Kristofora (oltar sv. Skolastike ne spominje).

U sakristiji spominje njezin inventar, knjige, kandelabre, srebrno posuđe, sveto ruho i nakit lijepi, skupocjeni i obilni. (13)

Nalazi da oltari trebaju — svete slike (14), a crkva i sakristija i druge ostvari.

Pregledao je orgulje (organum) kojima u crkvi treba pronaći prikladnije mjesto. Na ovo se osvrće i u dekretima vizitacije, ali ne spominje mjesto gdje su se nalazile orgulje u crkvi i gdje bi ih po njegovu mišljenju trebalo bolje smjestiti. (15)

U dekretima, osim onoga što se odnosi na prikladnije rešetke koje se nalaze na strani poslanice kod velikog oltara i postavljanje željeznih rešetaka u kapeli sv. Rajnerija, napominje, da se pred oltarom Gospe od Ružarija postavi podnožje. (16)

Vizitacija ndb. Antuna Kačića dne 17. IV. 1732. god.

U tabernakulu Euharistija se čuva u piksidi. On je iznutra obložen crvenom svilom, a ključić tabernakula je od srebra.

Veliki oltar je posvećen. Naređuje da se cijeli oltar pokrije voštanim platnom, zatim »conopeum« bijele, crvene, i ljubičaste boje i »scabellum« (uska drvena klupica) za svijećnjake obojiti maslinastom ili ora-hastom bojom.

Oltar sv. Blaža providiti oltarskim križem sa likom Spasitelja i voštanom ceradom, pribaviti kandeke koje će se užigati barem u najsvetije-ćanije blagdane. Ovaj oltar je posvećen.

Gospin oltar je posvećen. Naređuje da se providi ceradom, restaurira bjelokosni lik Raspetoga i poprave Otajstva sv. ružarija.

Oltar sv. Križa providiti ceradom ispod oltarnika.

Svetište (valjda misli na cijelu crkvu) osigurati prijevornicom.

Oltar sv. Rajnerija je posvećen. Naređuje ceradu, dok mi je odredba — »sepoltura sotto l'altar sia in aureata« — nerazumljiva, jer se arka nalazi na oltaru a ne ispod oltara.

U sakristiji — 5 plitica dijelom pozlatiti a dijelom popraviti.

U vizitaciji ndb. Kačić iz 1741. godine nema ništa posebnoga, osim što spominje, da je u drvenom tabernakulu pregledao srebrnu pixidu i srebrnu pokaznicu. (17)

1. JELIĆ — BULIĆ — RUTAR; Voda po Spljetu i Solinu; Zadar 1894. str. 201.
2. T. MARASOVIĆ; Prilog istraživanju transformacije antičke jezgre u ranosrednjovjekovni grad. GUNJAČIN ZBORNIK; Zagreb 1980, str. 99—112.
3. Podatak o sv. Eufemiji kao starokršćanskoj crkvi dao mi je Dr N. CAMBI.
4. Ljetopis župe Lukšić: »Na 17. VI. 1835. bi prinesen iz Splita oltar s. Arnira u ovu crkvu parokijansku B. D. Marije na nebo uznesene, sela Lušića.«
»Na 14. VIII. 1836. bi uzdignut i postavljen na svoje mjesto isti oltar.«
»Na 25. IX. rečene godine bila je donesena Relikvija (iliti — ostanak) istog sveca...«
5. K. PRIJATELJ; Spomenici Splita i okolice; Split 1951, str. 41.
6. G. NOVAK; Povijest Splita; Zagreb 1965, III dio, str. 70.
7. S. MULJAČIĆ; Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX st. Zbornik društva inženjera i tehničara, Split, 1958. str. 78.
8. Isto.
Jelić-Bulić-Rutar (1) i K. Prijatelj (5) donose da je crkva stradala od požara 1877., dok S. Muljačić (7) navodi da je to bilo 1878. godine.
9. G. MANTESE; Memorie storiche della chiesa Vicentina; 82—85 (vizitacija) Michele Priuli (1579—1603) — čuva se u Arh. Spl. nadbiskupije.
10. Vizitacija ndb. Marcantuna de Dominis iz 1604. god. Arh. Spl. Nadbiskupije br. 15.
za vratašca tabernakula: »ianuam vero tabernaculi totam perforatam cum crate ex filo ferreo satis exili et tenui et cum sera ac clavi nullius momenti neque roboris«.
11. Isto, govoreći o ciboriju piše: »Idem altare est sub ciborio antiquo lapideo, cuius columnae faciunt magnam angustiam celebranti«.
Opisujući izgled glavnog oltara: »Invenit altare maius haberi mensam lapideam et iam inniti super quattuor columnellis absque ulla compage atque stipite cum vacuo et in ipso vacuo est armarium«.
12. Isto. »In sacristia invenit armarium magnum satis instructum paramentis et omni ecclesiastica supellectili.«
13. Vizitacija ndb. St. Cosmija — Arh. split. nadbiskupije br. 47. Crkvu naziva — sv. Arnira, nekoć sv. Benedikta.
»Prope illius altare asservatur lapis, in quo apparet veluti vestigium genuum, impressorum, ut vulgo sertur, ab ipso Divo, dum lapidibus impeteretur«.

- 13a. Isto: »... Sacristiam cum inventarijs, libris, candelabris, vasis argenteis, suppellectili sacra, ac ornamentis, non paucis, pulchris et pretiosi«.
14. Isto: »... invenit altaria ipsa indigere imaginibus sacris, Ecclesiam vero et Sacristiam allijs rebus«.
15. »Visitavit Organum, cuius locus opportunior assignandus est.«
16. Isto: među dekretima za crkvu i samostan sv. Arnira, naređuje: »Fiat suppedaneum ad Altare S. i Rosarij«.
17. Vizitacija ndb. An. Kačića; Arh. split. nadbiskupije. Ova vizitacija ne donosi za ovu crkvu neke važnije podatke osim što spominje oltar sv. Križa koji se ne spominje u prijašnjim vizitacijama.

Sv. CIPRIJAN

»U darovnici Prodane, majke Gaudija Fulsamina, u crkvi sv. Benedikta u Splitu 1119. god., kaže se da ona daruje »paratinu« (mirinu) kraj crkve sv. Ciprijana, a nalazi se između paratine sv. Ciprijana s istočne strane, dok joj je na zapadu »paratina« sv. Nikole de Collegaci.« (1)

Sv. Ciprijan se spominje i god. 1192. god. Postoji dokument o parnici koja se vodila pred nadbiskupom Petrom i čitavim kaptolom, između rektora crkve sv. Ciprijana i koludrica sv. Benedikta radi neke zemlje. (2)

Ova prva crkva sv. Ciprijana u XIV st. bila je pregrađivana. »Veliko vijeće 11. augusta 1352. godine produžuje službu magistru Paganusu iz Luche koji je bio notar splitske komune, bira nadzornika, koji se brine za katedralu sv. Duje i koji će nadzirati majstore, koji su tada gradili crkvu sv. Ciprijana«, (3) piše G. Novak u svojoj »Povijesti Splita«.

U popisu beneficija iz 1495. godine ubilježen je i beneficij sv. Ciprijana kao i procjena godišnje vrijednosti plodova od 7 i pol dukata. (4)

»Bosanska kneginja Stanica Radić iz Jajca bježeći pred Turcima doselila se u Split, gdje je u novom gradu kod crkve sv. Ciprijana kupila veliku kuću i u njoj se nastanila. Ovu kuću, kao i druge koje je kupila, ona oporukom od 2. I. 1497. god. ostavlja zajednici trećoretkinja sv. Frane koju je sama okupila za života.« (5)

Od tada se za ovu crkvicu brinu, uz rektora i ove trećoretkinje, pučki nazvane »picokare«. Ova zajednica franjevačkih picokara sv. Frane ustupila je 1904. godine mjesto novoj zajednici školskih sestara, koje su u Splitu na Lovretu podigle novi samostan. (6)

Zadnja sv. misa održana je u crkvi sv. Ciprijana dne 25. IX. 1914. god. »Posvećeni kamen« s moćima sv. Jakova postavljen je u novu kapelicu Srca Isusova na Lovretu. Velika slika sv. Ciprijana prenesena je na Lovret. Iz sv. Ciprijana je i slika Preobraženja Kristova, kao i zvono iz 1585. godine te arhiv. (7)

Crkvice se nalazila na vrhu današnje Bosanske ulice. Postojala je do 1928. godine, kada je porušena. (8)

O crkvi sv. Ciprijana saznajemo nešto iz nadbiskupskih vizitacija. Nadbiskup Foconi naređuje za vrijeme vizitacije iz 1578. godine rektoru crkve sv. Ciprijana da se pobrine za popravak krova kao i to da na crkvi podigne zvonik. (9)

Za vrijeme apostolske vizitacije Mihovila Priulija 1603. god. crkva sv. Ciprijana ima jednostavno nadarje (beneficium simplex), čija je godišnja vrijednost procijenjena na 50 dukata.

Rektor crkve je tada bio svećenik Šimun Calcaneus (bio je generalni vikar ndb. Foconija).

Oltar sv. Ciprijana vizitator je našao — neposvećen. Zabranio je na njemu održavati misu i naredio je da se ukloni drvena oltarska menza i postavi kamena u koju treba umetnuti prijenosni posvećeni kamen (altare portatile). Postavio je rok od tri mjeseca da se to učini, a da buduća kamena menza bude četiri lakta duga a dva lakta široka. Nadalje vizitator naređuje da se nabavi šest oltarnika da postolje oltarskog križa bude barem od drva, da se ikona obrubi decentnijim okvirom, da se nabavi crvena misnica i srebrni kalež s pliticom.

U crkvi se tada nalazio još jedan oltar posvećen sv. Nikoli. Vizitator naređuje da se potpuno ukloni i zabranjuje njegovu upotrebu.

U crkvi sv. Ciprijana održava se misa u sve nedjelje i zapovjedne blagdane. Crkva ima dva zvana. (10)

Prema ovom izvještaju crkvice je veoma siromašna. Takva je i za vrijeme vizitacije nadbiskupa Stjepana Cosmija 1682. godine.

»Pregledao sam crkvu sv. Ciprijana, jednostavno nadarje koje drži kanonik Matej Dumanić. Krov i zidovi prijete — rušenjem. Nema nikakva crkvenog ruha...«

U dekretima vizitacije ndb. Cosmi naređuje da se nabavi dovoljno crkvenog ruha i da se popravi zidove i krov crkve. (11)

Vizitaciju crkve sv. Ciprijana nadbiskup Antun Kačić obavio je dne 26. IV. 1732. godine.

»Posjetio je crkvu sv. Ciprijana. Beneficij kanonika-teologa Petra Parešića. Nema nikakvih obaveza osim sv. mise i obje večernje na dan sv. Ciprijana. Naređuje providjeti sve što je neophodno za misu.« (12)

Nadbiskup Ivan-Luka Garanjin obavio je vizitaciju dne 16. IV. 1766. godine.

»Crkva sv. Ciprijana združena je s prebendom kanonika-teologa. Rektor je dužan brinuti se za neophodne stvari kako same crkve tako i oltara.

Nadbiskup Garanjin naređuje da se Crkvu obnovi i obijeli, oltarsku palu i oltarski križ očisti te oltar opremi kanonskim tablicama.

Ovaj oltar nema svoga vlastitoga kaleža kao ni mnogo toga što je potrebno za slavljenje mise pa nadbiskup određuje da se to postepeno nabavi.

Rektor ove crkve i beneficija dužan je svake godine na dan sv. Ciprijana s kaptolom pjevati misu i prve i druge vespere. (13)

Prebenda kanonika-teologa ustanovljena je 1723. god., a imala je dva prosta beneficija na Šolti i to: sv. Ciprijana i sv. Petra (Nečujam). (14)

U katoličkom kalendaru dan sv. Ciprijana mučenika i biskupa Kartage iz III st. (i sv. Kornelija pape i mučenika) slavi se dne 16. rujna. (15)

Crkva sv. Ciprijana bila je okrenuta vratima prema ulici, tj. oltarom na zapadnoj strani a vratima na istočnoj. Vrata su bila s nešto istaknutom rasteretnom gredom. Na pročelju su bila dva prozora na luk. Donji pragovi ovih prozora u visini su nadvratnika. Na vrhu učelka bio je mali zvonik na jedno okno s volutama na uglovima. (16)

Crkvice sv. Ciprijana zapremala je svega 17,94 m² površine. U njoj se, prema izvještaju o crkvama i kapelama u Splitu 1885. god., govorila jedna misa u nedjelju, dok dnevnih misa nije bilo. (17)

Samostan trećorednica bio je povjeren duhovnoj brizi franjevacu sv. Marije na Poljudu. (18)

1. G. NOVAK; Povijest Splita, I sv. 1957. str. 522 i 594.
1. I. OSTOJIĆ; Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975. str. 28.
3. G. NOVAK n. dj. (1) str. 289.
4. Arhiv splitskog kaptola; Liber secundus str. VII.
5. B. R. NAZOR; Lovretske sestre, Split 1986. str. 25—30.
6. Isto (5) str. 30.
7. Isto (5) — unutrašnja strana omota na početku knjige.
8. B. R. NAZOR n. dj. (5) str. 27.
9. Vizitacija ndb. Foconija iz 1578; Zagreb, II d 81; 52. 8-416; 1578. br. 275.
10. G. Mantese — Memoria storiche della chiesa Vicentina; Michele Priuli (1579—1603); prijepis u Nadb. arhivu u Splitu (Vizitacija Priuli).
11. Vizitacija ndb. Stjepana Cosmija; Arhiv nadbiskupije splitske br. 47.
12. Vizitacija nadb. Antuna Kačića; Arh. nadbiskupije splitske.
13. Vizitacija nadb. Ivana-Luke Garanjina; Arhiv nadbiskupije splitske, br. 85.
14. I. OSTOJIĆ; Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975. str. 135.
15. Direktorij ili katolički kalendar za dan 16. rujna.
16. B. R. NAZOR, n. dj. (5) str. 27.
17. N. A. S. Poz. 314; crkva sv. Križa u V. Varošu k. br. 5966 od 6. XII. 1885.
18. B. R. NAZOR (n. dj. 5) str. 26.

Sv. NIKOLA »de Collegaci«

»Najstariji podatak o crkvi sv. Nikole u Splitu donosi isprava iz 1069. god. (1)

Nije poznato je li ta crkva istovjetna s onom iz 1119. godine koja se spominje pod oznakom — »de Collegaci«. (2)

Ne zna se, može li se jedna i druga poistovjetiti s najstarijom sačuvanom crkvom sv. Nikole u Velom Varošu, koja nosi oznaku »de Pedemontis«, piše C. Fisković. (3)

»Crkvu su nazivali i sv. Nikola de Collegaci spominjući da je bila blizu crkve sv. Ciprijana, da ju je sagradila Nemira kći Mesaljinova te da je postojala već 1069. god.« Ovo navode Jelić-Bulić-Rutar, pišući o crkvi sv. Nikole u Velom Varošu. (4)

»Crkva sv. Nikole de Collegaci prvi put se spominje 1119. god. Možda je ova crkva istovjetna s onom koju je sagradila Nemira kći Mesagaline u XI st., a za koju ne možemo ustanoviti gdje se je nalazila« piše G. Novak. (5)

»U darovnici Prodane, majke Gaudija Fulsamina, u crkvi sv. Benedikta u Splitu 1119. kaže se, da ona daruje »paratinu« (mirinu) kraj crkve sv. Ciprijana, a nalazi se između paratine sv. Ciprijana s istočne strane, dok joj je na zapadu »paratina« sv. Nikole de Collegaci«. (6)

Crkva sv. Ciprijana stajala je sve do 1928. god. na vrhu Bosanske ulice, pa se čini vjerojatnim da bi i crkvu sv. Nikole de Collegaci tu u blizini trebali tražiti.

Ktitor crkve sv. Nikole de Pedemontis u Velom Varošu je — ugledni i poštovani darovatelj gospodin Ivan sa svojom ženom Tihom — kako

paše na nadvratniku, dok je utemeljitelj crkve sv. Nikole Nemira kći Mesagaline. (7)

U Reambulaciji dobara splitske nadbiskupije iz 1397. godine u točki XXX spominje se jedna zemlja crkve sv. Nikole de Collegaci, koja se nalazi u Špinutu. (8)

Kult sv. Nikole proširio se u Splitu i okolici nakon što je tijelo sveca bilo preneseno iz Mireje u Maloj Aziji u grad Bari 9. V. 1087. g. tako da su bile podignute brojne crkve u čast sv. Nikole.

God. 1495. među nadarjima Splita i okolice nabrojene su i crkve sv. Nikole, kao i procjena (godišnja) prihoda tih nadarja.

(S. Nikola od porta)	— »S. Nicolaus unitus cum Sto Theodoro —	V
(S. Mikula na Stagni)	— S. Nicolaus de Pedemontis	VI
(S. Nikola od Skalica)	— S. Nicolaus de Scalize	IV
(S. Nikola — Lučac)	— S. Nicolaus de Arcuzo	II
(S. Nikola na Marjanu)	— S. Nicolaus de Murgniano, unitus cum	
i sv. Nikola od Tulovice	— S. Nicolao de Tuloviza	V
(S. Nikola od Glavičina)	— S. Nicolaus de Luginoro	III
	(poznata kao i de Logorum, Glavičine)	(9)

Vidimo da se više ne spominju ni neke druge crkve sv. Nikole, što bi moglo značiti da ih više nema. Tako se na pr. više ne spominje:

— S. Nikola de Sdoria, jer je postala dio crkve sv. Klare u Gradu. U toj je crkvi bila ustanovljena Bratovština pomoraca 1349. godine. (10)

Ne spominje se više ni stara crkvice na Matejuški, poznata kao — S. Nikola de Solurat, jer je tu prevladao drugi titular — sv. Petar, da bi i taj titul istisnuo treći titul — sv. Ante. (11)

Tako više nema, vjerojatno zbog siromašnog beneficija, niti crkve — S. Nikola de Collegaci.

U najbližoj okolici Splita nailazimo u Solinu na crkvu — S. Nikola od arene, na kamenoj glavici blizu amfiteatra.

— S. Nikola od Podmorja, sa natpisom tepčice Ljubimira.

— S. Nikola (crkva najstarijeg samostana benediktinki — u Trogiru).

— S. Nikola na Čiovu (sagrađio plemić Frane Dragač — 1594. godine).

— S. Nikola u Maslinici na otoku Šolti (spomen godine 1708. godine).

— S. Nikola u Stomorskoj na otoku Šolti iz XIX stoljeća.

— S. Nikola u Krilu-Jesenice (još je u izgradnji župska crkva).

Osim toga u Splitu je kult sv. Nikole živ na Pojišanu, gdje je podignut oltar tog sveca 1883. sa slikom slikara Antonija Zuccaro.

U Samostanu sv. Benedikta (Arnira) nalazi se kapela sv. Nikole. (12)

U maloj crkvi sv. Ciprijana za vrijeme apostolske vizitacije 1603. godine nalazi se oltar sv. Nikole. Vizitator Priuli naređuje da se taj oltar ukloni. Upravo prisutnost oltara sv. Nikole mogla bi se povezati s onim »mirinama«, o kojima već bilo riječi (vidi br. 6) (13).

Naziv »de Collegaci« vjerojatno upućuje na neko pobožno udruženje.

Nekih kamenih ostataka, slika, kipova, ili drugih crkvenih predmeta, koji bi pripadali ovoj staroj crkvi nema, pa je teško sigurno odrediti mjesto gdje bi se ta crkva nalazila. Nje je nestalo mnogo prije poznatih nadbiskupskih vizitacija.

1. C. D. I. 112.
2. C. D. II. 32.
3. C. Fisković; Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu. Hist. zbornik II, Zagreb 1949, str. 181.
4. JELIĆ-BULIĆ-RUTAR; Vodja po Spljetu i Solinu, Zadar 1894. str. 208.
5. G. NOVAK, Povijest Splita I sv. 1957. str. 522.
6. Isto, str. 594.
7. C. Fisković; n. dj. str. 181 i sl.
»+ STATUIT HOC TEMPLUM XPI MUNERE CELSUM
ILLUSTRIS CLARUS DNO DONANTE IOHANNES
CONIUGE CUM TICHIA PRIMAM POST ALTERA DUCTA...«
8. D. Farlati; Illyricum Sacrum III, Venecija 1765. Reambulacija; toč. XXX.
9. Arhiv splitskog kaptola; Liber secundus, str. VII.
10. Vizitacija nadbiskupa Markantuna De Dominis; Arh. Spl. Nadb. br. 15.
G. NOVAK; n. dj. str. 394.
11. N. KALOGJERA; Vodj po Marjanu; Jug. Narod 21. I. 1932.
12. G. Mantese; Memorie storiche della chiesa Vicentina; Vizitacija Michele Priuli (1579—1603) — posjet crkvi sv. Arnira.
13. Isto; posjet crkvi sv. Ciprijana.
»Altare Sancti Nicolai tollatur omnino et eius usum prohibuit«.

Sv. BARBARA

Crkva sv. Barbara spominje se za vrijeme ndb. Hugolina. Primicerij i kanonik Frane Petrov bio je rektor crkve sv. Barbare i držao njezin beneficij. Nakon njegove smrti ndb. Hugolin dodjeljuje crkvu i beneficij sv. Barbare kanoniku Dominiku Jeremijinu dne 24. V. 1366. (1)

Beneficij sv. Barbare spominje se 1474. god., kada primicerij Juraj Petrov (1455—1478) daje na krčenje (ad pastinandum) jednu zemlju ovog beneficija. Juraj Petrov slavan je kao jedan od najvećih kipara-drvo-rezbara u Dalmaciji. Poznata su njegova Raspela u katedralama Šibenika i Splita. (2)

Svećenik Matej Petra Juradinića 1494. god. drži tri beneficija: sv. Anastazije, sv. Barbare i sv. Tome, što bi značilo da je rektor ovih crkvice. (3)

Prema popisu iz 1495. god. Beneficij sv. Barbare ima godišnju vrijednost od 3 i pol dukata. (4)

Za vizitacije iz 1578. koja je od ndb. Foconija kaže se da je crkva u dobrom stanju, da se za nju brine Bratovština, a da bi se njezin rektor trebao pobrinuti o oltarnicima. (5)

U apostolskoj vizitaciji iz 1603. god. (M. Prioli) kaže se da beneficij sv. Barbare ima godišnji prihod od 12 dukata. Rektor je kanonik Ludovik Callo. Postoji Bratovština sv. Barbare. U oltaru je »portatile« malen pa ga treba zamijeniti većim, oltarskom križu treba napraviti podnožje i oltar ograditi ogradom od drvenih stupića. Vizitator je vidio srebrni kalež s pliticom, a naređuje nabaviti tri tjelesnika i 12 kaležnjaka, crveni veo za kalež te da rektor kupi crvenu misnicu. (6)

Postoje dva zvona (jedno je vjerojatno u crkvi, a drugo na zvoniku).

Vizitacija ndb. De Dominisa bila je 1604. godine. U njoj se kaže da je beneficij nedavno ujedinjen s prihodima »mansionara« tj. nižeg klera u katedrali. Oltar nije posvećen, a »portatile« je premalen. Ikona je dosta prikladna. Prozor s desne strane oltara treba ili telu ili staklo. Bratovština

postoji, ali se smanjuje (vjerojatno broj bratima). Na zidovima crkve su naslikana — »insignia privatorum«. O kakvim se slikarijama radi, može se samo nagađati. Svetog ruha ima dostatno. Nadbiskup zapaža mnogo smeća na ulici oko crkve i posebno u nekoj poluporušenoj susjednoj kući. U dekretima za ovu crkvicu naređuje da se nabavi veći »portatile«, da se ostakli prozor, da se uklone »insignira privatorum«. Na oltar da se postavi podnožje za svijećnjake i oltarni križ. Raspelo koje visi (valjda nije i to rad Jurja Petrova drvorezbara?) sa poljatog stropa — neka se zapali. Da se stupi u kontakt sa gosp. Aquilom, da on zazida vrata svoje ruševne kuće, u kojoj se nakupilo toliko smeća kojeg ima mnogo i na ulici oko crkve. (7)

U kaptolskom katastru iz 1621. god. među beneficijama koji su pripojeni Kaptolu ne nalazi se beneficij sv. Barbare. (8)

Jeronim Allegretti, splitski kanonik (1591) i arhiđakon (1610—1643) osim arhiđakonata i kanoničke prebende uživa plodove još sedam jednostavnih nadarbina: Sv. Marije Mandalene, Sv. Luke, Sv. Mihovila na punti Marjana, Sv. Ivana »de Ecclesijs pictis«, Sv. Leonarda, Sv. Petra u Priku i sv. Barbare. (9)

Posebnim dekretom nadbiskup Bondumerius je 1673. nadarje sv. Barbare dodijelio »sakristi« katedrale. (10)

U vizitaciji ndb. St. Cosmija 1682. god. kaže se: »Posjetio je crkvu Sv. Barbare, u kojoj je — »schola Bombardierorum, constans 50 fratribus« — (Bratovština od 50 bratima ljudi koji rukuju barutom, a to su ne samo topnici nego i mineri, rudari itd. budući da je zaštitnica tih zanimanja Sv. Barbara). Beneficij je pridodan — sakristi katedrale. Prihodi — nikakvi, obveze — nikakve. Krov traži popravak. Na oltaru nema križa s korpusom niti kanonskih tablica, nema ni crne misnice. U dekretima za ovu crkvicu ndb. Cosmi naređuje da se nabavi crna misnica i da se popravi antipendij (»pridotarnik«). (11)

»Bratovština Sv. Barbare osnovana je 1582. godine u crkvi sv. Barbare« (12) (piše G. Novak u Povijesti Splita i nadodaje)« na Trgu sv. Dujma«, misleći da se je tada crkva sv. Barbare nalazila na Peristilu uz crkvicu sv. Roka. Međutim u to vrijeme kada je osnovana Bratovština sv. Barbare njezina se crkvica nalazila na drugom mjestu. Ndb. Stjepan Cosmi će otvoriti sjemenište na Blagovijest (25. III.) 1700. god. u kući kanonika Dujma Kuparića. »Sa sjemeništem je spojena crkvica Sv. Barbare, prikladna za svagdanje duhovne vježbe«. (13)

Vizitacija ndb. Antuna Kačića iz 1732. bilježi: »Posjetio je crkvu sv. Barbare, nadarje prefekta (upravitelja) sakristije katedrale. Uz crkvu postoji Bratovština sa 100 bratima koji se brinu da im vlastiti kapelan reče misu svake treće nedjelje u mjesecu za njihove dobročinitelje. Druge stvari (za bogoštovlje) namiruje i provida — sjemenište.

U dekretima ove vizitacije za crkvu Sv. Barbare određuje se: učvrstiti »portatile« (tj. prijenosni sv. kamen), nabaviti velove svih boja za kalež, tjelesnike, kaležnjake i pale, popraviti crnu misnicu i u bratimski misal umetnuti novi — »Canon«. (14)

»Spomenimo još i zavodsku kapelu, za koju je 1755. godine Bizza dobio iz rimskih katakomba (ex Coemeterio Cyriacae) kosti sv. Krescen-

cija Mučenika«, donosi povjesničar Ivan Ostojić u knjižici »Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970) (15) Dalje:

»Novi zavod (sjemenište) postavio je (ndb. Cosmi) pod okrilje Bl. Dj. Marije, proglasivši Blagovijest njegovim titularom, a sv. Karla Boro-mejskoga i sv. Filipa Nerija njegovim zaštitnicima«. (16)

Prisutnost bratovštine »bombardijera« u sjemenišnoj crkvi ometa-
tala je obavljanje svakodnevnih pobožnosti i kućni red pa su se bratimi
pridružili drugoj crkvi u gradu koja je također bila pod sjemenišnom
upravom. Našli su utočište u crkvi sv. Mihovila Arhandela. U vizitaciji
ndb. Garagnina 1766. god. imamo za to potvrdu: »... pregledao je (ndb.)
Veliki oltar, nad kojim bdi je bratovština laika pod nazivom sv. Barbare,
pučki nazvana — »de Bombardieri«. (17)

U ovoj vizitaciji ndb. Garagnina crkvice sv. Barbare dolazi pod
nešto izmijenjenim nazivom »Templum S. Barbare, modo Divi Hiero-
nymy prope Seminarium«, dakle, crkva sv. Barbare, sada Sv. Jeronima
kod Sjemeništa. Beneficij je priključen prefekturi sakristije. U crkvi je
samo jedan oltar. Ndb. Garagnin donosi i dekrete za ovu crkvu: obnoviti
pozlatu kaleža i plitice, obnoviti Kanon u misalu, popraviti misnicu sa
utkanim cvjetićima, relikvije koje se čuvaju pod oltarom predati na ču-
vanje ekonomu sjemeništa uz naredbu da ih nikako, pod kaznu suspen-
zije ne otvara, nego da ih autentične čuva na prikladnijem mjestu, a
o ostalom će se pobrinuti ndb. (da budu bolje zatvorene i zapečaćene).
(Riječ je o relikvijama sv. Krescencija) Nadb. Garagnin nadalje nare-
đuje da se obnovi velamentum Altaris cum Mappa. To se najvjerojatnije
odnosi na platnene pokrivače za oltar. On zabranjuje upotrebu jednog
tjelesnika i crvene misnice, a za zvono koje se vidi na malom zvoniku,
kaže da je vlasništvo preč. Kaptola pa mu ga treba vratiti.

Rektor beneficija (prefekt sakristije katedrale) dužan je sa cijelim
Kaptolom svake godine na blagdan sv. Barbare pjevati misu i prvu i
drugu večernju.

Što se tiče svetih potrebtina, to spada na Sjemenište da se o tome
brine. (18)

Iako se crkvice sada naziva titularom — sv. Jeronim, pod konac
XVIII st. u njoj je još uvijek živ kult Sv. Barbare koja se slavi dne 4.
prosinca.

Kult Sv. Barbare nije se dugo provadao ni u Sv. Mihovila »na mor-
skoj obali«, već se premjestio u crkvu sv. Sebastijana na Peristilu.

Za vrijeme francuske uprave mnoge bratimske zgrade zauzela je
nova vlast za državne urede i vojsku. U istu svrhu zauzela je i neke
samostane i crkve. U svojoj »Povijesti Splita« povijesničar Grga Novak
piše:

»Do 7. prosinca 1807. godine vojnici su zaposjednuli samostane, Opa-
tica Sv. Arnira, Opatica Sv. Marije, dominikanaca, franjevac, kongre-
gacije Sv. Filipa, zatim crkvice Sv. Roka, Sv. Barbare, Sv. Mihovila«. (19)

Ovdje navedena crkva sv. Barbare nije više ona sjemenišna crkva.
Francuska vlast nije ukinula sjemenište, niti ga je vojska zaposjela.
Dapače je francuska vlast odredila (1810. god.) da se u sjemeništu otvori
gimnazija i licej. (20)

Navedena crkva Sv. Barbare nije ni crkva Sv. Mihovila, jer se ona posebno navodi, već je to crkva otprije poznata po titularu Sv. Sebastijana, koja se sve češće počima nazivati Sv. Barbara.

Prema katastarskom planu grada Splita iz 1831. god. ubilježena je crkva Sv. Barbare na Peristilu. (21)

Međutim, sve tri crkvice, u kojima se štovala Sv. Barbara zaštitnica »bombardijera«, porušene su.

Naime, sagrađeno je novo sjemenište u Zrinjsko-Frankopanskoj ulici 1868. god. Zgrada starog sjemeništa prodana je na javnoj dražbi 1875. »Sjemenišnu crkvicu Bl. Dj. Marije od Navještenja kupila je 1911. godine splitska općina za 6500 kruna da je sruši i na njemu mjestu stvori malenu plokatu«. (22)

Crkvice Sv. Mihovila, u kojoj je bio živ kult Sv. Barbare, porušena je 1906. godine. (23)

Nestalo je i Sv. Sebastijana. »God. 1923. srušeni su zadnji ostaci nekadašnje crkvice Sv. Sebastijana te je na Peristilu do postojeće crkvice Sv. Roka otvoren luk nekadašnjega rimskog trijema.« (24)

1. Kaptolski arhiv br. 63 i 1.43.
2. I. Ostojić; Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975, str. 218.
3. J. Jelaska; Splitsko polje za turskih vremena, Split 1985, s. 99.
4. Kaptolski arhiv; Liber secundus, str. VII.
5. Vizitacija ndb. Foconija iz 1578; arhiv JAZU, Zagreb, II d 81; 52. 8-416; 1578. br. 275.
6. G. Mantese — Memorie storiche della chiesa Vicentina: Michele Priuli (1579—1603); prijepis u Ndb. arhivu u Splitu (Vizitacija Prioli).
7. Vizitacija ndb. Markantuna De Dominisa; Ndb. arhiv Split.
U pogledu spaljivanja starih crkvenih predmeta, tridentinski koncil je donio takvu odluku, a slijedeći taj zaključak i Cosmijeva sinoda je Pogl. XVIII. »O svetih Crkav i od poštenja njihova« toč. 11 da: »Crikovna pratež, sudi i urešenja... kada budu ostarile neka se ne obraćaju u stvari svitovne, parvo neka se užegu...«
8. Kaptolski arhiv; br. 5, fol. 100.
9. I. Ostojić n. dj. (2), str. 186.
10. Vizitacija Cosmi, Arh. Nadb. Spl. br. 47 kod vizitacije katedrale. 4. XX. »N^o — Sacristique assignavit Beneficium Ste Barbarae Archiep. Bondumerius in Visit. a. 1671., et 1673. 18 — Xbris, speciali decreto!«
11. Isto.
12. G. Novak; Povijest Splita, II; 1961., str. 372.
13. I. Ostojić; Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970) str. 20.
14. Vizitacija ndb. A. Kačića; Arh. Nad. Spl.
15. I. Ostojić n. dj. (13) str. 31.
12. G. Novak; Povijest Splita, II; 1961., str. 372.
13. I. Ostojić; Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970) str. 20.
15. I. Ostojić n. dj. (13) str. 31.
16. Isto, str. 19.
17. Vizitacija ndb. Garagnina iz 1766. — posjet crkvi sv. Mihovila na »trgu zeleni«.
18. Isto — posjet crkvi Sv. Barbare a sada (1766) Sv. Jeronima blizu sjemeništa.
19. G. Novak, n. dj. III 1965., str. 70.
20. I. Ostojić n. dj. (13) str. 40.
21. M. Marasović-Alujević; Hagionimi srednjevjekovnog Splita. Starohrvatska prosvjeta; serija III; sv. XV; str. 295.
22. I. Ostojić n. dj. (13) str. 64.
23. Isto (str. 31).
24. S. Muljačić; Zbornik društva inženjera i tehničara str. 83.

SVETI DUH

Crkva Svetog Duha spominje se u pisanim dokumentima prvi put 1341. g. (1)

Zatim se spominje u Reambulaciji dobara splitske nadbiskupije 1397. g. Ipak se čini da je crkva mnogo starija. (2)

»Vanjski i unutrašnji zidovi ukrašeni su arhitektonskim detaljima romaničkog, gotičkog, renesansnog i baroknog stila, a jedan dio južnog zida ima odlike građevine iz IX—XI stoljeća.« (Uski prozori). (3)

Dimenzije crkvene lađe:

dimenzije apsida 18 m dužine i 10 m širine,
5 m dužine i 6 m širine.

Apsida je četvrtasta. U crkvi je drveni, kasetirani strop. Na zidovima se vide ostaci fresaka romaničkog i gotičkog stila.

Crkva je s istočne strane ograđena visokim zidom, na kojemu je portal.

»Na arhitravu vrata dvorišta uzidan je jedan sredovječni basreliejev klačardom zamazan, rek bi da predstavlja Spasitelja na stolici među dvijema ružicama, kod pobočnih vrata crkve je basreliejev nadgrobnog poganskog spomenika sa tri ženska lika, obično nazvane — »tri Marije«. (4)

»U razdoblju romanike XII—XIII st. crkva se pregrađuje, a u XIV st. nalazi se unutar srednjovjekovnih zidina«. (5)

»Crkva Sv. Duha, vjerojatno iz XI st., nalazila se izvan zidova splitskog ranosrednjovjekovnog suburbija«. (6)

Po ovoj crkvi Sv. Duha čitav ovaj sjeverozapadni kvart dobio je ime. (7)

Uz ovu crkvu bila je vezana poznata stara Bratovština Sv. Duha koja je njegovala bolesnike. Bratovština se spominje 1369. god. što ne znači da je to godina njezina osnutka. Imala je svoje bratimsko odijelo kao i bratovština Gospe od Zvonika i sv. Karla. (8)

Bratovština je imala svoje posjede. Sačuvana je knjiga prihoda iz 1525. kao i montanej nekretnina, kuća i zemlja sv. Duha iz 1691. god. (9)

U »Naredbama od Zbora daržave splitske« čita se: »A Ospidal od Duha Svetoga, koji služuše za ubozih svojim imanjem, dao se jest vojnikom; kuće nike dale su misto novim tvardinam od Grada, a njihova imanja i baščine poginule su«. (10).

U popisu beneficija iz 1495. god. spominje se beneficij crkve i bratovštine Sv. Duha, kao i godišnja vrijednost dohotka u iznosu od XII dukata. (11)

U vizitaciji ndb. Foconija iz 1578. god. spominje se crkva Sv. Duha i određuje nabavka crvene misnice. Zatim se navodi da se učini »inventar svih pokretnih i nepokretnih dobara. U vizitaciji se spominju i osobe koje se nalaze u hospiciju Sv. Duha i to: Frančeškina, Anica, Mandalina, Jakobina, Margarita. One izvještavaju nadbiskupa, kako jednom ili dva-put sedmično po Gradu kupe milostinju. (12)

Nadbiskup Markantun De Dominis obavio je vizitaciju 1604. godine. U osvrtu na tu vizitaciju navodi se da je ndb. posjetio crkvu Sv. Duha koja je (crkva) Bratovštine istog titula.

Veliki je oltar neposvećen, prozor (uz oltar) je bez drvenog okvira, oltar je previše visok (misli se na to da je menza dosta visoko podignuta od tla). Sa strane Velikog oltara nalazi se »porana« za relikvije pa se naređuje da vratašca na toj porani treba popraviti.

Oltar Sv. Stjepana je na brizi Bratovštine. Ni on nije posvećen, odviše je visoko oltarska menza pa zato treba supedaneum (podnožje) oltara biti i duže i više.

U kapeli sv. Jeronima je oltar sv. Jeronima sa slikom. Tu je i neka stara ikona, oštećena i nedolična, tu se nalazi i »capsa« nekih privatnika. Na oltaru su nedolični željezni svijećnjaci. Kapela uopće nije ožbukana već je još neizrađena, a i prozor je bez okvira.

Oltar Navještenja, ndb. je našao da je ne posvećen. Ni on nema komodni supedanej. Oltar se nalazi iza crkvenih vrata.

Osim Velikog oltara nijedan oltar nema svog križa, nijedan oltar nema ni voštano platno koje služi za zaštitu sv. kamena.

Sveto ruho, koliko može, provida Bratovština, koja o svemu vjerno vodi brigu.

U dekretima ove vizitacije ndb. De Dominis određuje:

— U crkvi Sv. Duha — posvetiti Veliki oltar. Podići supedaneum da se udobnije može celebrirati.

— Bojom popraviti vratašca ormarića (porane), gdje se čuvaju relikvije.

— Supedanej oltara sv. Svjepana podići malo naviše i produžiti ga za cijelu širinu oltara.

— Kapelu sv. Jeronima ožbukati i obijeliti, a prozor okvirom učvrstiti. Željezne svijećnjake maknuti i mjedene ili drvene, vješto učinjene, postaviti. Na oltaru ostaviti samo sliku sv. Jeronima, a onu staru — zapaliti. Menzu oltara dobro otesati, obraditi i polirati, supedanej neka bude prikladan i uređen te kapsu odstraniti da kapela bude slobodna.

— Oltar Navještenja urediti i posvetiti, neka supedanej bude udoban i siguran, te na njemu treba ispuniti šupljine. Na ovom oltaru nek se ne govori misa, u koliko obližnja vrata za cijelo vrijeme mise — neće biti zatvorena.

— Neka na svim oltarima budu drveni oslikani križevi ... (13)

Ndb. Stjepan Cosmi obavio je vizitaciju Sv. Duha, dne 20. XI. 1682. god.

»Ndb. je pohodio crkvu Sv. Duha, u kojoj službi Božjoj pribiva treća od gradskih Bratovština koja sada broji 70 članova, a u procesijama sudjeluje u bijelim lanenim tunikama (cum cappis albis laneis).

Crkva ima tri oltara, o kojima se brine Bratovština. U crkvi je još i posebna kapela posvećena sv. Jeronimu, a koja pripada baštinicima obitelji Bucardelli, koja je, od kako je podignuta još potpuno neuređena, potpuno gola (penitus nuda), pa je ndb. za nju odredio posebne dekrete. Međutim, kapelu treba odmah očistiti od otpadaka.

Ndb. je pregledao rekviju »prsta«, koja je relikvija, kako kažu, od sv. Jakova, brata Gospodinova (Jakov Alfejev) u srebru zaštićena, ali o kojoj nema nikakvih dokumenata, pa je naredio da se decentno po-

hrani u starinskoj kapelici, (pohrana, ormarić) izdubenoj u kamenu i da se učvrsti sa dva ključa.

Crkva ima dovoljno svetog ruha. Prihod (crkve) je oko 50 dukata (godišnje). (Crkva posjeduje) tri male zemlje, dok ih je, kako kažu, prije bilo više. Crkva nema nikakvih misnih obligacija, nego se mise govore u sve svetačne dane troškom Bratovštine.

Spominju se neke obligacije, kao što se nalazi u vizitaciji ndb. Bon-dumerija iz 1652. god. str. 28.

Prilikom ove vizitacije ndb. Cosmi je saznao da je spomenuta Bra-tovština vodila brigu o obližnjoj bolnici za gradske siromahe, u kojoj su se njegovali bolesni vojnici. Za vrijeme prošlog rata bolnica je bila porušena radi izgradnje novih utvrđenja. S vremenom su propali i ostali dohodci najviše zbog Turaka.

Saznavši ovo Cosmi je razmislio da će biti najbolje ako Prejasni Princip mjesto ustupi siromasima, a propale prihode da nadoknadi na neki drugi način. Ndb. je naredio da se čim prije o svemu ovome prikupi dokumentacija, da bi se siromasima pružila zaštita.

U dekretima iste vizitacije (str. 50) ndb. Cosmi naređuje:

— obojiti na Velikom oltaru podmetak (gradus), na koji se stavljaju svijjećnjaci;

— nabaviti ljubičasti velum (za kalež), crnu bursu, popraviti plane-te, kanone u misalima, na oltar postaviti predočnice (tri kanonske tablice);

— da Bratovština posluži misnike svijjećama (kad ovi govore misu);

— da se opomenu baštinici obitelji Bucardelli ili da povedu brigu o kapeli sv. Jeronima, ili da je prepuste Bratovštini. (14)

Ndb. Stjepan Cupilli, vizitacija od dne 2. VII. 1714.

»Ndb. je vidio u crkvi Sv. Duha da se veliki oltar nalazi pod svo-dom; da je na Velikom Oltaru slika Presv. Trojstva u sredini, sa dvije srebrne kruno odozgo. Lik Bl. Dj. Marije (na slici) je sa krunom. Slika je naslikana na dasci, zapravo — »totum Altare est depinctum in ta-bula . . .«

Pregledao je oltar sv. Josipa, koji se nalazi na lijevo od Velikog oltara sa slikom sv. Josipa i Bl. Dj. Marije sa djetetom Isusom i sv. Vincenzo. Ornamenti ovog oltara su drveni sa svim potrebnim (stvarima) za celebriranje mise.

(Za vrijeme vizitacije ndb. De Dominisa 1604. ovo je bio oltar pod nazivom sv. Stjepana).

Ndb. je pregledao i drugi oltar Navještenja Bl. Dj. Marije sa slikom na staroj tabli i likovima triju svetaca. Za celebraciju sv. mise na oltaru ne manjka ništa.

Nakon što je nadbiskup pregledao rečene oltare i cijelu crkvu i sakristiju sa korom koji je podignut u crkvi, kao i bratimsku bolnicu, donio je dekrete za ovu crkvu.«

U ovim dekretima nema ništa neobična, osim što nalaže — malu sakristiju proširiti.

Kod pregleda hospicija (bolnice) našao je u njoj šest žena i dvije djevojke.

O kapelici sv. Jeronima u vizitaciji — nema ništa. (15)

9. Dotjerati kamenicu za blagoslovljenu vodu koju treba mijenjati svakih osam dana,

10. Kalež sa obrađenim podnožjem, budući da je pod interdiktom, ne upotrebljavati kao i jednu pliticu popraviti.

11. Križ od mjedi očistiti od nečistoće,

12. Obnoviti štolu raznih boja,

13. Dvije ferijalne albe ili donje haljine popraviti. (17)

»Na Velikom oltaru nalazi se slika (pala) kasnobaroknog venecijan-skog slikara P. A. Novellija. (XVIII. st.)

Na zidu visi snažno polihromirano drveno gotičko Raspelo (iz crkvice sv. Luke).

U crkvi je pokopan Andrija Aleši.

U sjeverozapadnom uglu u sakristiju je uzidano reljefno poprsje Kri-sta, uz koje je uklesan natpis iz XIV. st. koji spominje splitskog građanina Bogdana Petrova.

U crkvi se nalaze i četiri velike slike iz života Josipa Egipatskog (Josipov san; Josip i braća, susret Josipa i Jakova, Josip uzvišen — odli-čan rad mletačke škole iz XVIII. st.) (18)

- 1) G. Novak; Povijest Splita, II sv. 1961, str. 460 C. D. X. str. 433
- 2) D. Farlati; *Illyricum Sacrum* III sv. str. 344
- Reambulacija dobara nadbiskupske menze u Splitu, 1397. toč. XIII. i toč. XXIV
- 3) CICARELLI-KATIC-TRALJIĆ; Prilozi; 13/62; str. 266
- 4) Jelić-Bulić-Rutar; Vođa po Spljetu i Solinu, Zadar 1894. str. 209
- 5) Z. Perković; Sklop objekata uz sjeverozapadni zid srednjovekovnog Splita; knj. I. Magistarski rad na postdiplomskom studiju graditeljskog nasljeđa u Splitu, Zagreb—Split 1977.
- 6) Cicarelli-Katić-Traljić (vidi br. 3)
- 7) G. NOVAK; Povijest Splita, sv. I 1957, str. 288 »...iz kvarta S. D.
- 8) Vizitacija ndb. Cosmija; Arh. spl. nadbiskupije, br. 47
»...*tertia ex Societatibus civitatis, modo constans ex 70 fratribus, qua proces-sionibus cum Cappis albis laneis solat interesse.*»
- 9) P. PETRIĆ; Splitski toponimi; Čakavska rič; Split 1986. br. 1 str. 131 i sl.
- 10) »Naredbe od Zbora daržave splitske« u slovinski jezik prinesena od Mikule Biankovića 1699; Pogl. 35. toč. 6; str. 151
- 11) Arhiv splitskog kaptola; Liber secundus str. VII
- 12) Vizitacija ndb. Foconija iz 1578. god. Arhiv JAZU, Zagreb; 52.8—416; Br. 275
- 13) Vizitacija ndb. Markantuna De Dominisa; Arhiv splitske nadbiskupije br. 15; Vizitacija crkve Sv. Duha
- 14) Vizitacija nd. Stjepana Cosmija iz 1682. godine (dne 20. XI.) (bilješka 8)
- 15) Vizitacija nadb. Stjepana Cupilli; Arhiv splitske nadbiskupije; br. 61, a, b, c, d; Vizitacija crkve Sv. Duha dne 2. VII. 1714. god.
- 16) Vizitacija ndb. Antuna Kačića; Arhiv splitske nadbiskupije prema: U. Krizo-mali; vizitacija crkve Sv. Duha dne 24. IV. 1732.
- 17) Vizitacija ndb. Ivana-Luke Garanjina; Arhiv splitske nadbiskupije; prema: U. Krizomali; Vizitacija crkve sv. Duha dne 16. IV. 1766. god.
- 18) K. PRIJATELJ; Spomenici Splita i okolice, Split 1951. str. 44

Frane Bego

CHIESETTE ALLA PARTE SETTENTRIONALE DI SPLIT MEDIEVALE

Riassunto

Avvalendosi dei documenti d'archivio l'autore presenta nel suo articolo tutta una serie di nuovi, finora sconosciuti dati relativi alle chiesette erette alla parte settentrionale del nucleo storico della città di Split. Completandole cerca di correggere le cognizioni finora avute al riguardo. Ed è perciò che questo saggio rappresenta un contributo importante alla conoscenza migliore dell'architettura medievale di Split.